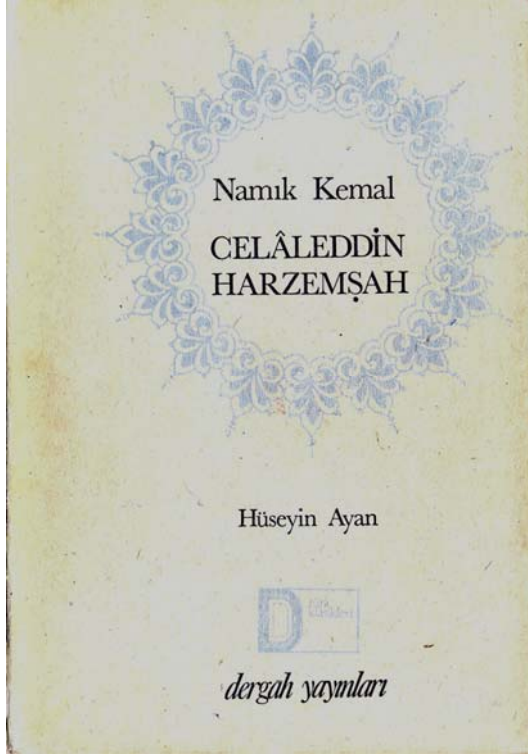

NÂMİK KEMÂL: CELÂLEDDİN HARZEMŞAH*

Kubilay ÜNSAL**

Namık Kemal, gazeteci, şair ve yazar. Batı edebiyatı yazın türlerinin edebiyatımıza getirilmesinde ve Türk toplumunun yaşamında yer almasında ilk akla gelen yazar, 21 Aralık 1840'ta Tekirdağ'da doğdu, 2 Aralık 1888'de Sakız Adası'nda öldü. Asıl adı Mehmed Kemal'dir. 1863'te Babîâli Tercüme Odası'na kâtip olarak girdi. Dört yıl çalıştığı

bu görev sırasında dönemin önemli düşünür ve sanatçılarıyla tanışma olanağı buldu. 1865'te kurulan ve daha sonra Yeni Osmanlılar Cemiyeti adıyla ortaya çıkan İttifak-ı Hamiyet adlı gizli derneğe katıldı. Tasvir-i Efkâr gazetesinde hükümeti eleştiren yazılar yazdı. Gazete, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin görüşleri doğrultusunda yaptığı yayım sonucu 1867'de kapatıldı. Namık Kemal de İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Erzurum'a vali muavini olarak atandı. Bu göreve gitmeyi çeşitli engeller çıkarıp erteledi ve Mustafa Fazıl Paşa'nın çağrısı üzerine Ziya Paşa'yla birlikte Paris'e kaçtı. Bir süre sonra Londra'ya geçerek Mustafa Fazıl Paşa'nın parasal desteğiyle Ali Suavi'nin Yeni Osmanlılar adına çıkardığı Muhbir gazetesinde yazmaya başladı. 1868'de yine Mustafa Fazıl Paşa'nın desteğiyle Hürriyet adı altında başka

* Nâmık Kemâl, Celâleddin Harzemşah, hzl.Hüseyin Ayan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1975. 225s.

** Muğla Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Arş Gör.

bir gazete çıkardı. 1870'te zaptiye nazırı Hüsnü Paşa'nın çağrısı üzerine İstanbul'a döndü. Nuri, Reşat ve Ebüzziya Tevfik beylerle birlikte 1872'de İbret gazetesini kiraladı. Aynı yıl burada çıkan bir yazısı üzerine gazete hükümetçe dört ay süreyle kapatıldı. Namık Kemal, İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Gelibolu mutasarrıflığına atandı. Orada yazmaya başladığı “Vatan Yahut Silistre” oyunu, 1873'te Gedikpaşa Tiyatrosu'nda sahnelendiğinde halkı coşturup olaylara neden oldu. Bu haberi İbret gazetesinin yazması üzerine o sırada İstanbul'a dönmüş olan Namık Kemal birçok arkadaşıyla birlikte tutuklandı. Bu kez kalebentlikle Magosa'ya sürgüne gönderildi. 1876'da I. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a döndü. Şûrâ-yı Devlet üyesi oldu. Kânûn-ı Esâsî'yi hazırlayan kurulda görev aldı. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı çıkınca II. Abdülhamid'in Meclis-i Mebusan'ı kapatması üzerine tutuklandı. Beş ay kadar tutuklu kaldıktan sonra Midilli Adası'na sürüldü. 1879'da Midilli mutasarrıfı oldu. Aynı görevle 1884'te Rodos, 1887'de Sakız Adası'na gönderildi. Ertesi yıl öldü ve Gelibolu'da Bolayır'da gömüldü¹.

Tiyatro türüne ayrı bir önem veren Namık Kemal, altı oyun yazmıştır. Bir yurtseverlik ve kahramanlık oyunu olan *Vatan Yahut Silistre*; baskıya ve zulme karşı duyduğu tepkiyi dramatik bir biçimde dile getirdiği *Gülnehal*; saf, iyi niyetli yurtsever bir deniz subayını anlattığı *Âkif Bey*; görücü yoluyla evlenmeye karşı çıktığı ve bu tür evliliklerin doğurabileceğini felaketleri anlattığı *Zavallı Çocuk*; sarayda geçen, saray hayatı ve entrikalarını konu alan *Kara Belâ* ve Harzemşahlar Devleti'nin son hükümdarı Celâleddin Harzemşah'ın hayatını, kahramanlığını ve Moğollara karşı Türk-İslam dünyasını korumak için giriştiği mücadelenin anlatıldığı *Celâlettin Harzemşah*. Namık Kemal; “Bir milletin güzel söyleyiş kudreti, edebiyatında; edebiyatın da en canlı ifadesi, tiyatrodaki belli olur.” diyerek bu türü diğer edebiyat türlerine tercih ettiğini belirtir. Ona göre edebiyat, bir davaya yararlı olduğu nispette değer kazanır. Tiyatroyu diğer edebi türlerden üstün tutmasının sebebi, tiyatronun Batı kültüründe oynadığı rolü yakından görmüş, milletini vatan sevgisiyle coşturmak yolunda tiyatrodan faydalanabileceğini anlamış olmasıdır. Namık Kemal'e göre, edebiyatın en güç ve en zorlu kolu olan tiyatro; kitap, gazete ve benzeri basın organlarından daha tesirlidir. Tiyatro göze, kulağa hitap ettiği için diğer edebi türlere göre daha akılda kalıcı, hafızalarda etkisi daha çok olan bir türdür. Halkın eğitiminde tiyatrolar bir araç olarak kullanılabilir ve tiyatroların dili halkın anlayabileceği şekilde olmalıdır. Batı mûsikî, tiyatro gibi sanatlarla gelişmektedir. Namık Kemal, halkın tiyatro vasıtasıyla bilinçlendirilebileceğine inanır. Halka sahip olduğu değerleri hatırlatarak onun kendisine duyduğu güveni yeniden

¹ Gelibolu Tanıtım Gönüllüleri resmî internet sitesi, **Namık Kemal**, http://www.geltag.com/data/bank.asp?text_id=160

kazandırabileceğine inandığı bir araç olarak tiyatroyu görür. Aynı zamanda tiyatro eğlencelidir ve bu özelliklerinden dolayı eğlencelerin de en faydalısıdır.

Celâleddin Harzemşah, Namık Kemal'in en beğendiği tiyatro eseri olarak bilinir. Kendi söylemi ile oynanmak için değil, okunmak için yazılmış bir eserdir. Oyun, Moğollar'a karşı İslam dünyasını koruyan Celâleddin Harzemşah'ın kişiliği ve mücadeleleri çevresinde gelişir. Ölümünden uzun yıllar sonra bile Moğollar'ın kendisinden korkmaya, aynı zamanda hayranlık duymaya devam ettikleri, belki de Türk milletinin yetiştirdiği en büyük askerî dehalardan biri olan Celâleddin Harzemşah'ın, Moğollarla destansı bir mücadelesi vardır ve bu mücadele sonraki Türk kavimlerine ilham kaynağı olur. Piyeste, Türk-İslam memleketlerine yayılan Moğol istilası önünde, Celâleddin'in vatanı, milleti ve İslam dini için tam bir imanla çarpışıp şehit oluşundaki büyüklüğü anlatılır. Namık Kemal, tarihi olayların gelişiminden sapmaksızın kendi tasavvuruyla olayları ve kişileri işler. Celâl'e kahramanlık ve vatanla ilgili yüce duyguları yükler. Namık Kemal, devrinin entelektüel huzursuzluğunu bizzat yaşayan, yıkılmakta olan bir imparatorluğa, eski ihtişamlı günlerini hatırlatarak onu yeniden ayakları üzerinde yükseltmek isteyen bir yazardır. Eğer Müslümanlar ortak düşmana karşı birleşmeyecek olurlarsa, düşmanla mücadele yerine birbirlerini yıpratın çekişmelere, iç hesaplaşmalara kapılacak olurlarsa, tarihte olduğu gibi mutlak bir esarete ve nihayetinde yok oluşa sürükleneceklerdir... Bu düşünceleri doğrultusunda İbret gazetesinde yayınlanan bir makalesinde², Müslümanlar arasında birlik, beraberlik ve uhuvveti arttırmanın en önemli siyaset olduğunu, bunu gerçekleştirebilmek için de eğitim ve çok çalışmanın gerektiğini anlatır. Namık Kemal savunduğu "İslam Birliği" ülküsünü, imparatorluğun ihtiyacı olduğuna inandığı manevî gücü karşılayacak mefkûrevi tipi, Celâleddin Harzemşah'ın tarihi kişiliği ile örtüştürerek bu eserde en güzel şekilde ortaya koyar.

Bu piyesin edebiyatımız açısından en önemli tarafı, eserin başında, Namık Kemal'in, edebiyat ve tiyatro hakkındaki bütün görüşlerini topladığı bir ön sözün olmasıdır. Daha yaygın ve bilinen adı ile "Celâl Mukaddimesi"dir. Celâl mukaddimesinde Edebiyatımızı eleştirir, her ne kadar güzel örnekler vermiş olsa da klasik şiirimizi hicveder.³ Tiyatronun tarihi ve başka ülke edebiyatlarındaki önemi hakkında devrinin ilk tiyatro bilgisini veren Namık

² Namık Kemâl, "İttihad-ı İslâm", *İbret Gazetesi*, 27 Haziran 1872

³ Namık Kemal, "Mukaddime-i Celâl", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1978, s. 343.

Kemal, kendi devri için hayli zengin ve ileri bir tiyatro kültürüne sahip olduğunu da bu yazısına gösterir. Batı edebiyatını ve özellikle tiyatro türünü, tiyatronun tarihi sürecini, Avrupa ülkelerindeki örneklerini, tiyatronun önemini anlatır. Çeşitli yazarlardan örnekler vererek özellikle romantik tiyatro akımının savunmasını yapar. En sonunda da eserin olay ve kişilerini bizzat kendisi eleştirir. Eser bu yönüyle de bir nevi otokritik olarak ayrı bir önem taşır.

Namık Kemal'in 1874 yılında yazdığı piyes ilk olarak önsöz olmadan 1876 yılında, önsöz eklenerek ikinci baskısı ise 1897 yılında eski harflerle Kahire'de basılmıştır. Kitabın yeni harflerle baskısını Hüseyin Ayan hazırlamış, Hareket Yayınları tarafından 1969 yılında basılmıştır. Tanıttığımız kitap, bu baskıların da incelenmesi ve karşılaştırılması ile meydana getirilmiştir. Hüseyin Ayan'ın hazırladığı bu kitap, Türk Klâsikleri Serisi'nin ikinci kitabı olarak Haziran 1975'de Dergâh Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Kitabın girişinde kısa bir sunuş yazısı yer alır. Bu yazıda okuyucuya, Celâleddin Harzemşah piyesinin edebiyat tarihimiz açısından önemi birkaç cümle ile anlatılır. Daha sonra Namık Kemal'in yazdığı Celâl mukaddimesi sadeleştirilerek okuyucunun anlayacağı şekilde, yayımlandığı dönemin Türkçesine aktarılarak verilir. Şahıs kadrosu tanıtıldıktan sonra oyuna geçilir. Kitapta piyes toplam beş fasıla ayrılır. Birinci fasılda ilk iki perde, ikinci fasılda; üç ve dördüncü perdeler, üçüncü fasılda; beş, altı, yedi ve sekizinci perdeler, dördüncü fasılda; dokuz, on ve on birinci perdeler, beşinci fasılda; on iki, on üç, on dört, on beş ve on altıncı perdeler yer alır. Her perde kendi içinde küçük meclislere ayrılır. Toplam altmış dört meclis vardır. Kitabın sonunda lügatçe yer alır. Böylelikle okuyucuya anlamı bilinmeyen kelimelerin anlaşılır kılınmasında yardımcı olunur. Toplam 225 sayfadan oluşan kitabın kapak düzeni ise Selim Yağmur tarafından yapılmıştır.

Namık Kemal yaşadığı dönemde, toplumun çeşitli meseleleri üzerinde düşünmüş ve yazılar kaleme almış bir şahsiyettir. Milli ve İslami değerleri savunmuş, hürriyetin insan olmanın doğuştan gelen bir özelliği olduğuna inanmış, özümüzü ve benliğimizi korumak koşuluyla Avrupalılaşmak, onların medeniyet seviyelerine ulaşmak gerekliliğine gönülden inanmıştır. Eserleriyle toplumu da memleket meseleleri üzerinde düşünmeye sevk eder. Halkı eğitmek, bilinçlendirmek amacıyla tezli tiyatroyu benimsemiştir. Böylece gazete sütunlarında yaydığı fikirlerini, kişilerin ağzından bir kere daha sahnede duyurmak imkânını aramıştır. Fikir ve düşüncelerini topluma duyurabilmek için tiyatroyu bir araç olarak görmesi, romantik tiyatroyu klasik tiyatrodan daha çok benimsemesine neden olur. Tiyatro tekniği açısından zayıf olarak kabul edilebilecek piyesleri, çeşitli yönleriyle eleştirilse bile Namık Kemal'in yazarlığı ile birleşen kişiliği tiyatro eserlerine de yansır. Namık Kemal'in yazdığı tiyatrolar, Türk Tiyatro Tarihi'nin bir safhasının başlangıcı olarak görülmeli,

özellikle de vermek istediği mesajlar üzerinde durulmalıdır. Tanıtılmış olduğumuz Celâleddin Harzemşah'ın Hüseyin Ayan tarafından hazırlanma amacı da topluma, özellikle de gençlere milli kültür ve bilinci aşlamak, genç neslin dağarcığına Namık Kemal'in ömrü boyunca savunduğu fikirleri sunmaktır. Hem Namık Kemal gibi edebiyatımızın önemli bir şahsiyetinin yazdığı bir eser hem de verdiği mesajlar ile güncelliğini günümüzde de koruyan bir kitap olan Celâleddin Harzemşah, Hüseyin Ayan'ın Türk Edebiyatına ve ilgililerine sunmuş olduğu önemli bir çalışmadır.

KAYNAKLAR

- AKI, Niyazi, *Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999.
- AND, Metin, *Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, M.E.B yayınları, İstanbul 1971.
- KAPLAN, Mehmet, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1978.
- Namık Kemal, *Celâleddin Harzemşah*, hzl.Hüseyin Ayan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1975.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2001.
- UÇMAN, Abdullah, "Namık Kemal", *Tanzimat Edebiyatı*, (Koordinatör: Prof.Dr. İsmail Parlatır), Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s. 201-288.